

Tomasz SAHAJ*

**Recenzja monografii wieloautorskiej pod redakcją
naukową Jerzego Kosiewicza, Eligiusza
Małolepszego i Teresy Drozdek-Małolepszej:
Filozoficzne i społeczne aspekty sportu i turystyki,
Częstochowa 2016, ss. 324**

Dostarczona mi do recenzji praca *Filozoficzne i społeczne aspekty sportu i turystyki* jest intelektualnym pokłosiem ogólnopolskiej konferencji naukowej „Sport i turystyka w badaniach nauk społecznych – przeszłość, teraźniejszość i wyzwania przyszłości”, która odbyła się w dniach 7–9 września 2015 roku w Złotym Potoku opodal Częstochowy. Konferencję zorganizowali pracownicy Instytutu Wychowania Fizycznego, Turystyki i Fizjoterapii Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Była to kolejna, piąta już edycja konferencji naukowych powstałych pod egidą Polskiego Towarzystwa Nauk Społecznych o Sporcie (PTNSS). Jej formułą jest to, że co roku gospodarzem konferencji tematycznej jest inny ośrodek naukowo-badawczy, którego pracownicy zajmują się szeroko rozumianą problematyką społeczną związaną z kulturą fizyczną, sportem i turystyką, a po każdej z nich wydawana jest recenzowana publikacja wieloautorska. Jak przypominają we *Wstępie* recenzowanej pracy jej redaktorzy (s. 7), dotychczas w tej serii ukazały się następujące wydania prac zbiorowych w języku polskim i angielskim:

1. Cynarski W., Kosiewicz J., Obodyński K. (red. nauk.), *Kultura fizyczna i sport w zwierciadle nauk społecznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2012;
2. Kosiewicz J., Michałuk T., Pezdek K. (red. nauk.), *Sport in the Context of Social Sciences*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2012;

* dr hab., Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, e-mail: sahaj@awf.poznan.pl

3. Kosiewicz J., Michaluk T., Pezdek K. (red. nauk.), *Nauki społeczne wobec sportu i kultury fizycznej*, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Wrocław 2013;
4. Kosiewicz J., Kazimierczak M. (red. nauk.), *Sport i turystyka. Uwarunkowania historyczne i wyzwania współczesności*, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego w Poznaniu, Poznań 2013;
5. Zowisło M., Kosiewicz J. (red. nauk.), *Sport i turystyka w zwierciadle wartości społecznych*, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego im. Bronisława Czecha w Krakowie, Kraków 2015.

Praca *Filozoficzne i społeczne aspekty sportu i turystyki* pod redakcją naukową Jerzego Kosiewicza, Eligiusza Małolepszego i Teresy Drozdek-Małolepszej jest szóstą z kolei monografią w tej serii, kontynuującą chlubną tradycję wydawniczą pod auspicjami PTNSS. Recenzentami wydawniczymi *Filozoficznych i społecznych aspektów sportu i turystyki* byli doświadczeni filozofowie kultury fizycznej, sportu i turystyki z renomowanych ośrodków akademickich: dr hab. prof. AWF Marek Kazimierczak (AWF Poznań) i dr hab. Tomasz Michaluk (AWF Wrocław). Recenzowana praca jest obszerna, liczy 324 strony i składa się ze *Wstępu*, napisanego przez redaktorów, oraz czterech rozdziałów tworzących spójny i logiczny podział tematyczny. Rozdziały te to: „Filozofia sportu”, „Pedagogika i socjologia sportu”, „Zarządzanie w sporcie”, „Turystyka i rekreacja fizyczna w teorii i praktyce”.

We *Wstępie* redaktorzy monografii dokonali omówienia zawartości i rekapitulacji treści rozdziałów, podali informacje porządkowe i strukturalne, osadzając publikację w szerszym kontekście dotychczas wydawanych prac o podobnej problematyce. W rozdziale zatytułowanym „Filozofia sportu” znalazło się sześć prac ośmiu autorów, będących zawodowymi filozofami kultury fizycznej i sportu, prezentujących tematykę wzajemnie się zazębiającą. Erudycyjny tekst wytrawnego badacza Jerzego Kosiewicza pt. *Sport zawodowy, widowiskowy i olimpijski w kontekście pojęć spirituality i spiritualism oraz etyki normatywnej* (ss. 13–44) eksploruje ważne problemy związane z duchowością towarzyszącą (lub nie) sportowi od czasów antycznych do dziś, od pierwszych igrzysk olimpijskich po czasy współczesne. Duchowością i religijnością ujmowanymi na różnych poziomach: głębszym i bardziej powierzchownym, związanym z masowym wymiarem sportu powszechnego, widowiskowego. Autor sprawnie porusza się zarówno po meandrach filozofii klasycznej kilku epok, jak i po literaturze i refleksji naukowej autorstwa badaczy współczesnych. Eksplikowany dualistyczny podział *spirituality vs. spiritualism* jest autorskim wkładem Jerzego Kosiewicza w badania kultury fizycznej i sportu w wymiarze aksjo-normatywnym i kulturowo-społecznym. Tekst Marii Zowisło *Sport jako sekularne święto – od antycznego mitu do współczesnego rytuału* (ss. 45–54) również eksploatuje problematykę sakralną powiązaną ze sportem, autorka także porusza się po podob-

nej trajektorii badawczej, co Jerzy Kosiewicz (od starożytności do współczesności), jej refleksja wywodzi się jednak z innych aksjomatów, w obrębie odmiennych paradygmatów, w ramach odrębnych tradycji interpretacyjnych. Te dwa teksty o podobnej proveniencji, lecz różnej orientacji, nawzajem się dopełniają i dobrze się stało, że redaktorzy umieścili je obok siebie.

Komplementarny z dwoma powyżej omówionymi tekst *Rytuał religijny w sporcie – perspektywa polska* Michała Mazurkiewicza (ss. 87–97), mógłby i powinien znaleźć się jako kolejny – tuż za tekstem Marii Zowisło – bo stanowi dopełnienie i rozwinięcie jej wywodów; ponadto ma charakter aplikacyjny. Omawia interesujące ryty kulturowe, jakimi są m.in. pozaracjonalne i quasi-religijne postawy sportowców oraz fenomen pielgrzymek polskich kibiców na Jasną Górę w Częstochowie. Artykuł został jednak umieszczony na końcu rozdziału, odseparowany trzema innymi tekstami o odmiennej tematyce. Te trzy separujące teksty w spójny, choć odmienny sposób, omawiają kwestię cielesności w sporcie. Tomasz Michaluk i Krzysztof Pezdek w krótkich *Rozproszonych wydarzeniach sportowych. Podmiotowość i cielesność w e-sportach* (ss. 55–63) w ramach intensywnie rozwijających się *game studies* prezentują badania filozoficznego fenomenu przenikania się światów realnych i wirtualnych oraz reperkusje społeczne tego zjawiska. Joanna Femiak w tekście pt. *Cielesność jako horyzont i źródło doświadczenia człowieka w rozważaniach filozoficznych Jana Patočki* (ss. 65–78) omawia epistemologiczno-fenomenologiczne aspekty ciała ludzkiego, referowane na podstawie myśli wymiennego w tytule czeskiego myśliciela. Klamrą spinającą triadycznie rozważania o cielesności jest tekst Roberta Dobrowolskiego i Katarzyny Salamon-Krakowskiej *Estetyka cielesnego doświadczenia* (ss. 79–86), jako jedyny poruszający kwestie estetyczne, nie odnosząc się jednak do kultury fizycznej i sportu, podobnie jak wcześniej omawiany tekst o cielesności.

Rozdział „Pedagogika i socjologia sportu” składa się z sześciu artykułów siedmiu autorów. Pierwszym, inicjującym tekstem, jest artykuł dwóch profesorów – Jana Oździńskiego i Mariusza Posłusznego – *Społeczne wartości aktywności ruchowej w perspektywie interkulturowej* (ss. 101–115). Traktuje on o wzajemnym przenikaniu i związkach cielesności i duchowości w antycznej europejskiej kulturze fizycznej, porównywanej z kulturą fizyczną Dalekiego Wschodu. Tego typu badania komparatystyczne nieczęsto goszczą na łamach branżowej polskiej literatury przedmiotu. Znaczącym wyjątkiem jest fachowe wysoko punktowane czasopismo „*Ido. Movement for Culture. Journal of Martial Arts Anthropology*”, od lat z powodzeniem animowane przez prof. Wojciecha J. Cynarskiego z Wydziału WF Uniwersytetu Rzeszowskiego. Ważkie społeczne problemy społeczne poruszane są przez Michała Lenartowicza w tekście o symptomatycznym tytule „*Dziś będę Polakiem*”. *Migracje sportowe i zmiana obywatelstwa przez wyczynowych sportowców* (ss. 117–126). Analiza socjologiczna zjawiska migracji zarobkowej związanej z uprawianiem sportu, dokonana

ze znawstwem przez rasowego socjologa, jest trafnym uchwyceniem newralgicznej kwestii ruchliwości społecznej w ponowoczesnym świecie, nad którą to kwestią głowią się nie tylko badacze społeczni, ale która trapi międzynarodowe federacje, organizacje i związki sportowe, z MKOl, IAAF, UEFA i FIFA na czele. Szczególnie bolesne i widoczne jest to w środowisku piłkarskim, w którym obserwuje się największe nasilenie tego zjawiska, które wielokrotnie przybiera negatywne postacie (np. transfery nieletnich Brazylijczyków). Kolejny tekst w tym rozdziale jest autorstwa Julii Murrmann i nosi tytuł *Dziennikarski język sportu a założenia olimpizmu: stan obecny i wyzwania. Próba diagnozy na podstawie analizy internetowych relacji sportowych* (ss. 127–147). Dokonano w nim socjolingwistycznej analizy sposobów wypowiedzi i zbadano style narracji i sprawozdawstwa sportowego różnorodnych aktorów społecznych: dziennikarzy, trenerów, działaczy i in. Badania oparto na relacjach internetowych zaczerpniętych z około 100. artykułów opublikowanych w opiniotwórczym ogólnopolskim dzienniku „Gazeta Wyborcza”. Zakresem tematycznym, ramami interpretacyjnymi i cezurą czasową były najnowsze igrzyska olimpijskie oraz problematyka, która była przy ich okazji poruszana. Netografia jest istotnym elementem badań w naukach społecznych, a tego typu badania mają już bogatą literaturę przedmiotu, w znacznej części wykorzystaną przez autorkę omawianego tekstu.

Artykuł Doroty Pawlik *Mitopraktyka na przykładzie prastarej gry sportowej Maorysów KI-O-RAHI* (ss. 149–157) jest mikry jeśli chodzi o zawartość i treść. To zaledwie parostronicowe wprowadzenie do czegoś, co z powodzeniem mogłoby być interesującym artykułem naukowym; w prezentowanej postaci przypomina ulotkę informacyjną. To w recenzowanym zbiorze najsłabszy merytorycznie tekst pozbawiony waloru naukowości. Świadczy o tym także skromna literatura przedmiotu złożona z kilku pozycji, wśród których próżno szukać klasyków gatunku badań antropologiczno-kulturowych, do jakich zaliczają się prace światowej sławy renomowanego etnologa sportu Wojciecha Lipońskiego, takie jak choćby parokrotnie wydawana w różnych postaciach i językach *Encyklopedia sportów świata*, czy też *Historia sportu na tle rozwoju kultury fizycznej* (2012), której dostępna w Internecie recenzja autorstwa Tomasza Jurka ukazała się w „Pracach Naukowych Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie” (seria „Kultura Fizyczna” 2014, t. 13, nr 1, ss. 181–184). Żadnych zastrzeżeń nie wzbudza natomiast tekst Jakuba Niedbalskiego pt. *Usytuowanie sportu w doświadczeniach osoby niepełnosprawnej – podejście narracyjno-biograficzne w badaniach procesu rehabilitacji społecznej* (ss. 159–173). Autor podejmuje ważną i społecznie wrażliwą problematykę dotyczącą sportu osób z towarzyszącymi im deficytami i niepełnosprawnościami. Przy pomocy stosownych badań jakościowych szacuje rolę i znaczenie tego typu aktywności ruchowej dla wybranej kategorii osób na tle szerszego zjawiska rehabilitacji społecznej. Wychoząc naprzeciw zapotrzebowaniu społecznemu tego typu badania podejmowane są coraz częściej i coraz śmielej przez socjologów kultury fizycznej, wśród któ-

rych wybija się Jakub Niedbalski, przy analizie problematyki aktywności sportowej osób niepełnosprawnych potrafiący równie biegle i z podobnie dobrym skutkiem stosować także metody i techniki wykorzystywane w badaniach ilościowych. Tekst Małgorzaty Tomeckiej *Kalistenika – z więzień na stadiony* jest ostatnim, zamykającym rozdział „Pedagogika i socjologia sportu”. Choć porusza nadzwyczaj aktualny i społecznie ważny temat aktywności fizycznej podejmowanej w zakładach karnych, jest równie interesujący, co nadzwyczaj krótki. Temat nie został dostatecznie rozwinięty, ani tym bardziej wyczerpany; to ledwie prolegomena do dobrego artykułu naukowego. Więzienne subkultury uprawiające sport to nowy i niezwykle silny trend we współczesnej kulturze fizycznej. Zjawisko to dobrze zobrazowano w licznych filmach fabularnych, biografiach (np. Nelsona Mandeli: Wojciech Jagielski, *Trębac z Tembisy. Droga do Mandeli*, 2013), w prozie (np. Andrzeja Stasiuka *Jak zostałem pisarzem*, 2011), przejawia się w uczestnictwie więźniów w popularnych imprezach biegowych i edukacyjnych akcjach społecznych („Biegam, mimo że siedzę”). Zjawisko świetnie opisane w szybko rosnącej literaturze przedmiotu, w tym branżowej, związanej z systemem penitencjarnym. Jedyne dalekim echem i drobnym odbiciem tego bogactwa jest analizowany tekst. Autorka próbuje otwierać drzwi otwarte na oścież przez innych.

W rozdziale „Zarządzanie w sporcie” znalazło się pięć artykułów o proweniencji biznesowo-marketingowej, gospodarczo-ekonomicznej i prawno-karnej. Michał Słoniewski w tekście *Znaczenie igrzysk olimpijskich w Moskwie i Soczi w kontekście stosunków międzynarodowych* (ss. 187–195) poddał analizie politycznej i socjoekonomicznej dwie oddalone od siebie o ponad trzy dekady globalne imprezy organizowane przez Rosjan: XXII Letnie Igrzyska Olimpijskie w Moskwie i XXII Zimowe Igrzyska Olimpijskie w Soczi. Autor tekstu wyciągnął liczne i daleko idące podobieństwa zachodzące przy okazji przygotowań do tych prestiżowych zawodów sportowych, łącznie ze zbrojną aneksją autonomicznych krajów dokonaną przez wojska rosyjskie (Afganistan 1979/1980, Krym/Ukraina 2013). Pokazał również to, jak te znaczące fakty społeczne wpływają na destabilizację stosunków międzynarodowych na poziomie europejskim i światowym. Para autorów – Andrzej Smoleń i Zbigniew Pawlak – dostarczyła dwóch paralelnych artykułów: *Strategie marketingowe zawodowych klubów sportowych* (ss. 197–209) oraz *Uwarunkowania prawne działalności zawodowych klubów sportowych w Polsce* (ss. 211–223). Opierając się na bogatej literaturze przedmiotu dokonali syntetycznego ujęcia wieloaspektowego zjawiska profesjonalizacji i uzawodowienia rodzimych klubów sportowych. Podobny w duchu i tematyce, choć odmienny w przyjętych metodach badawczych i środkach wyrazu, jest tekst Andrzeja Warteckiego *Determinanty decyzji gospodarczych w biznesie sportowym i rekreacyjnym – teoria i praktyka* (ss. 225–240). Bazując na szeregu finansowych wyliczeń w wybranych dyscyplinach i konkurencjach sportowych autor zobrazował swoje wywody licznymi wykresami. Z kolei Aneta Rejman, w pracy

Instytucja zakazu klubowego oraz zakazu wstępu na imprezę masową w świetle obowiązujących uregulowań prawnych – wybrane aspekty (ss. 241–249), dokonała eksplikacji aspektów prawnokarnych i analizy *case studies* na bazie merkantylnych przykładów z udziałem różnych podmiotów społecznych.

Rozdział czwarty i zarazem ostatni – „Turystyka i rekreacja fizyczna w teorii i praktyce” – składa się z sześciu artykułów tyluż autorów. Dorota Światała-Trybek w tekście o charakterze referatu *Turystyka miejsc pamięci – zwrot ku lokalności* (ss. 253–264) dokonała streszczenia tytułowej problematyki, koncentrując się głównie na lokalnych atrakcjach górniczych, wywód okraszając kilkoma zdjęciami. Równie krótki i syntetyczny, wzbogacony jedną fotografią, jest tekst Barbary Pabian *Dziedzictwo przemysłowe na usługach turystyki industrialnej: na przykładzie dzielnicy Raków w Częstochowie* (ss. 265–277), odnoszący atrakcje miasta do materialnego dziedzictwa kulturowego województwa śląskiego, w szczególności do dynamicznego, modelowego wręcz rozwoju społecznego dzielnicy Nikiszowiec w Katowicach, w której animację zaangażował się w ostatnich kilku latach słynny amerykański psycholog społeczny Philip G. Zimbardo. Jacek Karaś w artykule *Reklamacja imprezy turystycznej jako wyraz ochrony praw klienta* (ss. 279–290) ważną problematykę wyspecyfikował w postaci enumeracji; wymienił najistotniejsze kwestie punkt po punkcie, niczym instrukcję obsługi. Zapewne ma to walor praktyczny, choć niekoniecznie refleksyjny. Tekst Joanny Ząbkowskiej-Pary *Wartości i kierunki rozwoju wypoczynku* (ss. 291–302) cechuje niezbyt precyzyjne, niezgrabne ujęcie tematu. Czy chodzi o kierunki rozwoju i zmiany postaw związanych ze sposobami spędzania wolnego czasu? Jeśli tak, to kogo? W nadmiernie akademickim i podręcznikowym tekście odpowiedzi na te pytania nie znajdziemy. Podobnie ma się rzecz z artykułem Katarzyny Myśliwskiej *Dbalność o urodę w budżecie czasu* (ss. 303–312). „W budżecie czasu kogo?” – chciałoby się zapytać, prosząc o dookreślenie tytułu o konkretną kategorię respondentów, nazwę badanej grupy osób. Tym bardziej, że autorka zbadała określony zbiór ludzi, mających stosowne preferencje dotyczące praktyk cielesnych, czego dowiadujemy się po pewnym czasie z lektury tekstu. Natomiast w wieńczącym ostatni rozdział końcowym tekście *Wybrane elementy rekreacyjnej aktywności sportowej bawarskiej młodzieży szkolnej w świetle uwarunkowań płciowych i środowiskowych* (s. 313–323) Zygmunt Sawicki – posługując się metodami i technikami ilościowymi oraz transparentną metodologią badawczą – zaprezentował wzorcowy tekst, w którym wywód zilustrowany jest tabelami z wynikami badań.

Zakończenie i wnioski końcowe

W recenzowanej monografii znalazły się prace skrajnie odmienne, od początkowych, obszernych i erudycyjnych prac filozoficznych traktujących o kul-

turze fizycznej i sporcie w kontekście kulturowo-społecznym poczynając, na ostatnich, omawiających problematykę turystyki i rekreacji, lapidarnych, asce-tycznie syntetycznych, nazbyt oszczędnych w formie i treści, pozbawionych ogólniejszych, szerszych refleksji, kończąc. Pomędzy nimi, w środkowych dwóch rozdziałach, znajdujemy interesujące teksty ekonomiczne, językownawcze, polityczne, prawnicze i socjologiczne, traktujące o aktualnych i jakże ważnych problemach społecznych związanych z szeroko rozumianą współczesną kulturą fizyczną i dzisiejszym sportem. Siłą takich monografii pokonferencyjnych jest ich bogactwo i różnorodność treści różnej proweniencji, skoncentrowanych na obszarze badawczym zakreślonym przez redaktorów monografii, będących jednocześnie zazwyczaj również organizatorami konferencji. Z taką udaną kompilacją mamy do czynienia w recenzowanej pracy wieloautorskiej pod redakcją naukową Jerzego Kosiewicza, Eligiusza Małolepszego i Teresy Drozdek-Małolepszej *Filozoficzne i społeczne aspekty sportu i turystyki*. Stanowi ona ważny i warty polecenia wkład w branżową literaturę przedmiotu.